

PRAVNI POLOŽAJ KREDITNOG BIROA I ZAŠTITA PRAVA KORISNIKA KREDITA

LEGAL STATUS OF THE CREDIT BUREAU AND PROTECTION OF THE RIGHTS OF LOAN HOLDERS

Petar Milutinović*
Vladimir Lj. Dobrić**

Sažetak: Kreditni biro Udruženja banaka analiziran je u statusnom i funkcionalnom smislu. Ukazano je na nedostatke u pravnom položaju Kreditnog biroa i na pravnu nesigurnost lica čiji se finansijski podaci nalaze u bazi podataka Kreditnog biroa. Predloženo je da se zakonski definišu uslovi osnivanja i principi rada Kreditnog biroa, izvori podataka, njihova selekcija i metodološka obrada, formiranje baze podataka, davanje izveštaja, ali i mogućnost efikasnog uvida, kontrole i prigovora od strane korisnika kredita. Naglašen je značaj izveštaja o bonitetu kao javne isprave i pojačana odgovornost Kreditnog biroa za tačnost tih podataka. Ukazuje se i na značaj jasnijeg definisanja pojma bankarske tajne i izuzetaka od pravila čuvanja bankarske tajne.

Ključne reči: kreditni biro, status, korisnik prava, pravna sigurnost, zakonska regulacija, izveštaj, javna isprava, bankarska tajna

Abstract: The Credit Bureau of the Association of Serbian Banks is analyzed with regard to its status and function. The shortcomings related to legal status of the Credit Bureau and legal insecurity of subjects whose financial data are comprised by the data base of the Credit Bureau are highlighted. It is proposed that legislation is adopted regulating the conditions of founding and operating principles of the Credit Bureau; sources, selection and methodology of data processing and forming of data base on creditworthiness out of which reports are issued, as well as the possibility of efficient insight, control and objection to the data by subjects the data refer to. The importance of report on creditworthiness as a public record is emphasized as well as the responsibility of the Credit Bureau for the accuracy of the data contained therein. The importance of a more precise definition of banking secret and exemptions from the rule of keeping the banking secret is also pointed out.

Key words: credit bureau, status, subject the data refer to, legal security, legal regulation, report, public record, banking secret

1. Uvod

Poslovni odnos domaće banke i korisnika kredita regulisan je odredbama, zakonskim propisima, strukovnim propisima poslovnih banaka i konkretnim ugovorima.

Zakon o bankama¹ (u daljem tekstu: ZB) daje pre svega ekskluzivno pravo banci da se bavi kreditnim poslovima (Čl. 4, st. 1, t. 2; Čl. 5. ZB), reguliše opšte uslove odnosa banke i klijenta (Čl. 41–45 ZB), posebno tajnost podataka, odn. bankarsku tajnu (Čl. 46–49 ZB), gde je posebno značajna odredba da obaveza čuvanja bankarske tajne ne postoji ukoliko se podaci saopštavaju licu koje su banke osnovale

* dr Petar Milutinović, advokat iz Valjeva

** Vladimir Lj. Dobrić, advokat iz Beograda

¹ „Službeni glasnik RS” br. 107/2005.

radi prikupljanja podataka o ukupnom iznosu, vrsti i ažurnosti u ispunjavanju obaveza fizičkih lica i pravnih lica klijenata banaka (Čl. 48, st. 1, t. 6. ZB).

Zakon o obligacionim odnosima² (u daljem tekstu: ZOO) u glavi XXXV pod naslovom *Ugovor o kreditu* reguliše dispozitivne norme kod ugovora o kreditu. Ugovorom o kreditu koji se zaključuje u pisanoj formi, kao i opštim uslovima poslovne politike banke regulišu se konkretna prava i obaveze banke kreditora i korisnika kredita.

Statutom Udruženja banaka Srbije³ (u daljem tekstu: Statut UBS) u okviru UBS kao jedan od organizacionih delova organizovan je Kreditni biro (Čl. 55 Statuta UBS), s tim da je u Čl. 56 Statuta UBS regulisano da Kreditni biro preuzima podatke od banaka i drugih korisnika usluga Kreditnog biroa u skladu sa posebno zaključenim ugovorima o zaduženosti fizičkih i pravnih lica i o njihovoj urednosti u izmirivanju obaveza, formiranju baze tih podataka i njihovo ažuriranje, kao i da izrađuje izveštaje o finansijskoj zaduženosti klijenata, rešava reklamacije po prigovoru korisnika usluga kreditnog biroa, kao i klijenata banaka i drugih korisnika usluga Kreditnog biroa. U Čl. 57 Statuta UBS regulisano je da Upravni odbor obrazuje Poslovni savet Kreditnog biroa koji ima predsednika i najmanje 10 članova korisnika usluga Kreditnog biroa, a da se u Poslovni savet imenuju stručna lica ekonomske, pravne i informatičke struke koja obavljaju poslove iz delokruga rada Kreditnog biroa. Prema odredbi Čl. 58 Statuta UBS mandat članova Poslovnog saveta traje dve godine sa pravom ponovnog izbora. Poslovni savet utvrđuje stručna i tehnološka rešenja koja se odnose na rad Kreditnog biroa i daje predloge nadležnim organima Udruženja za donošenje odluka iz okvira njihove nadležnosti.

Analiziraćemo prvo izvore prava u svetlu pravnog položaja Kreditnog biroa, vrste podataka koji se evidentiraju u bazi podataka, njegov odnos prema bankama članicama UBS, njegov odnos prema drugim korisnicima podataka iz navedene baze podataka i odnos Kreditnog biroa prema drugim organizacionim oblicima za formiranje baze podataka o bonitetu korisnika kredita. Nakon toga analiziraćemo odredbe o poslovnoj, odn. bankarskoj tajni, dostupnosti podataka iz baze Kreditnog biroa, usklađenost sa propisima EU. Analiziraćemo i mogućnost sudske zaštite u slučaju neistinitih podataka u bazi podataka, sa posebnim osvrtom na pravnu prirodu akata Kreditnog biroa, pojedine tipske odredbe iz ugovora o kreditu, mogućnost izmene podataka unetih u bazu podataka Kreditnog biroa, pravo na naknadu štete, sa primerima iz sudske prakse. U zaključnom razmatranju daćemo kritički osvrt i ukazaćemo na potrebu promene propisa koje regulišu ovu oblast.

2. Analiza izvora prava

ZB je predvideo da niko osim banke ne može da se bavi davanjem kredita, osim ako je za to ovlašćen zakonom⁴. To praktično znači da je banka osnovana po odredbama Zakona o bankama jedina ovlašćena da zaključuje ugovore o kreditu⁵. ZOO reguliše i institut zajma⁶, prema kojem zajam u novcu sa obavezom vraćanja glavnice i ugovorene kamate može odobriti i lice koje nije banka. Slična pravna situacija je i prema

² „Službeni list SFRJ” br. 29/78, 39/85, 45/89, „Službeni list SRJ” br. 31/93 i „Službeni list SCG” br. 1/2003 - Ustavna povelja.

³ Usvojen na Skupštini Udruženja banaka Srbije 06. 06. 2006. g.

⁴ Čl. 5, st. 2. ZB.

⁵ Po shvatanju autora potraživanje po osnovu kreditnog posla ne može se cedirati u smislu Čl. 436, st. 1. ZOO jer je vezano za ličnost banke i njeno ekkluzivno pravo na zaključivanje ugovora o kreditu. Jedino na kreditna potraživanja banaka ne primenjuje se zabrana obračuna kamate na kamatu (Čl. 400 ZOO). U praksi ima slučajeva gde poslovne banke ustupaju drugim licima potraživanje prema korisnicima kredita.

⁶ Čl. 557–566 ZOO.

odredbama Zakona o deviznom poslovanju⁷ koji predviđa mogućnost u Čl. 2, st. 21 da banka može uzeti kredit od nerezidenta⁸, da rezident može uzeti kredit od strane banke⁹, ali i da se mogu zaključivati ugovori o zajmu, prema kojima rezident uzima ili daje nerezidentu zajam¹⁰. Zakon o deviznom poslovanju označava kao kreditne poslove sa inostranstvom i kredite i zajmove sa inostranstvom, s tim da se isti evidentiraju kod Narodne banke Srbije.¹¹

ZB veoma šturo reguliše prikupljanje podataka o ažurnom ispunjavanju kreditnih obaveza fizičkih i pravnih lica klijenata banke, kroz izuzetak od obaveze čuvanja bankarske tajne.¹² Da bi utvrdili pravni značaj izuzetka, neophodno je prvo raspraviti osnovno pravilo čuvanja bankarske tajne. ZB reguliše bankarsku tajnu kao poslovnu tajnu.¹³ Odredbe šta se smatra bankarskom tajnom su nejasne i kontradiktorne jer se prvo utvrđuje da se između ostalog smatraju bankarskom tajnom podaci koji su poznati banci a odnose se na lične podatke, *finansijsko stanje* i transakcije... a da se bankarskom tajnom ne smatraju podaci koji se odnose na *urednost ispunjavanja obaveza* klijenta prema banci. Zakon o platnom prometu¹⁴ (u daljem tekstu: ZPP) koristi termine postojanje *evidentiranih neizmirenih obaveza*¹⁵, i *blokada svih dinarskih i deviznih računa*¹⁶ u slučaju prinudne naplate sa računa dužnika. Termin *finansijsko stanje* nije određen po značenju u pravnom smislu, a u ekonomskom smislu može imati veoma široko značenje¹⁷, s tim što se u prevodu na engleski jezik koristi termin *financial standing*¹⁸. Urednost ispunjavanja obaveza, može da znači u širem smislu i izmirivanje obaveza u svemu kako ona glasi u smislu Čl. 262, st. 1. ZOO, ali nije jasno zašto se ne koriste termini iz ZOO, kao što je ispunjenje novčane obaveze¹⁹ i docnja dužnika²⁰, a posebno zašto se ne koriste termini iz ZPP kao što je blokada računa dužnika²¹. Ukoliko se koristi termin urednost u smislu izmirenja obaveze po dospelom kreditu u ugovorenom roku, to može da znači da korisnik kredita jeste uredan ukoliko ima docnju sa izmirenjem kreditne obaveze a banka poverilac nije pokrenula postupak prinudne naplate i blokirala račun. Time se ne prikazuje pravo finansijsko stanje dužnika. Ukoliko se koristi termin urednosti ispunjavanja obaveza u smislu da li je dužnik iz kredita imao blokiran račun od strane poslovne banke, bez obzira na to da li je nastupila docnja u skladu sa uslovima iz ugovora o kreditu ili je poslovna banka po sopstvenoj proceni proglasila dužnika u toku trajanja roka za povraćaj datog kredita, kreditno nesposobnim, pa

⁷ „Službeni glasnik RS”, br. 62/2006.

⁸ Prema odredbi Čl. 2 st. 2 Zakona o deviznom poslovanju nerezident je svako lice (pravno i fizičko lice) koje nije određeno kao rezident po odredbama Zakona o deviznom poslovanju, što znači da kredit iz inostranstva može odobriti i lice koje nije banka.

⁹ Prema odredbi 18 st. 6. Zakona o deviznom poslovanju kredit sa inostranstvom ne mogu zaključivati rezident - koji nije preduzetnik i rezident - ogranak stranog pravnog lica.

¹⁰ Zakon o deviznom poslovanju slično kao i Čl. 557 ZOO, ne isključuju mogućnost da zajam odobrava i lice koje nije banka.

¹¹ Čl. 24. Zakona o deviznom poslovanju.

¹² Čl. 48, st. 1 t. 6. ZB.

¹³ Čl. 46 ZB.

¹⁴ „Službeni list SRJ”, br. 3/2002. br. 5/2003 i „Službeni glasnik RS” br. 43/2004 i 62/2006.

¹⁵ Čl. 46, st. 3. ZPP.

¹⁶ Čl. 48 ZPP. O blokadi računa u terminološkom smislu i razgraničenju u odnosu na druge pojmove kao što su zabrana isplate, uskraćivanje isplate, zabrana raspolaganja novčanim sredstvima, insolventnost, prethodne i privremene mere i sl. videti P. Milutinović „Komentar Zakona o platnom prometu”, teorija, pravna praksa i propisi, Valjevo, 2007. str. 238–244.

¹⁷ Termin ocene finansijskog stanja nekog poslovnog subjekta često se koristi kod izveštaja revizora prilikom ocene objektivnosti i istinitosti finansijskih izveštaja uz primenu međunarodnih računovodstvenih standarda.

¹⁸ Prema: Branko Vukićević „Pravni rečnik”, englesko srpski sa obrascima pravnih akata, Beograd, 2001, prevod je „finansijsko stanje, imovinsko stanje, bonitet” (str. 198), prema: Biljana Simurdić „Rečnik bankarstva i finansija”, Beograd, 2006, prevod je „bonitet, kreditni rejting, kreditna sposobnost, finansijsko stanje” (str. 182), prema: Miroslava Cvejić: „Englesko srpski, srpsko engleski poslovni rečnik”, Beograd, prevod je „bonitet, imovno, finansijsko stanje” (str. 230).

¹⁹ Čl. 318 ZOO.

²⁰ Čl. 324 ZOO.

²¹ Čl. 48 ZPP.

je raskinula ugovor o kreditu i blokirala račun dužnika radi naplate dospelih potraživanja²², tada se postavlja pre svega pitanje smisla propisivanja obaveze čuvanja bankarske tajne od strane banke, kada sama banka u praksi ima ovlašćenje da nedospeli kredit proglasi za dospelim, te da blokira račun korisnika kredita.

3. Podaci koji se unose u bazu podataka Kreditnog biroa UBS

Kod kreditnog biroa UBS nema propisa po pitanju od koga se prikupljaju podaci o finansijskom stanju korisnika kredita i ko, osim banaka koje su članice UBS i pod kojim uslovima može dobiti izveštaj Kreditnog biroa o bonitetu korisnika kredita. Nema propisa ni ko vrši ocenu ispravnosti podataka koji se unose u bazu podataka Kreditnog biroa UBS, niti koja je procedura po eventualnom prigovoru korisnika kredita, naročito u kom postupku i od strane kog organa Kreditnog biroa UBS se donosi odluka po prigovoru. Nema propisa ni koja vrsta podataka se unosi u bazu podataka Kreditnog biroa. Po ovim pitanjima postoji pravna praznina, koja nije u interesu pravne sigurnosti kako banaka, korisnika kredita, a ni lica koja imaju mogućnost korišćenja podataka Kreditnog biroa UBS.

U praksi rada Kreditnog biroa može se videti da se prikuplja 13 vrsta podataka i to podaci o pravnom licu²³, broj aplikacija na sistem²⁴ i klasifikacija obaveza korisnika kredita prema odluci NBS²⁵, o korišćenju (prosečan priliv i odliv sredstava sa računa)²⁶ i blokadi tekućeg računa²⁷, o korišćenju kredita²⁸ i docnji po kreditu²⁹, o jemstvu po kreditu, o lizing ugovorima, o garancijama, o jemstvu po garancijama, o nepokrivenim akreditivima, o jemstvu po nepokrivenim akreditivima, o avalima, o jemstvu po avalima, o dužničkim hartijama od vrednosti, kao i o korisnicima koji su tražili izveštaj u poslednjih 12 meseci. Prema slučajno odabranom uzorku, vidi se da se kao korisnici podataka o bonitetu korisnika kredita javljaju ne

²² Ugovori o kreditu su po formi pisani ugovori, formularni i ugovori po pristupu, koji sadrže najčešće tipsku odredbu da je povreda ugovora od strane korisnika kredita ako banka po svojoj proceni zaključi da je došlo do značajnih negativnih promena u finansijskoj situaciji korisnika kredita ali i sa njim povezanih lica, odn. ukoliko korisnik kredita prestane da ispunjava uslove kreditne sposobnosti, ili slične odredbe koje daju banci veliko diskreciono ovlašćenje da nedospeli kredit proglase za dospeli i da pokrenu postupak prinudne naplate. S obzirom da se radi o formularnim i ugovorima po pristupu, korisnik kredita nema mogućnosti da menja iz ugovora.

²³ Matični podaci uključuju podatke o registrovanom nazivu, skraćenom nazivu, sedištu, adresi, godini osnivanja, PIB-u, statusu, veličini, šifri delatnosti, e-mail.

²⁴ Daju se podaci o broju aplikacija na sistem u poslednjih 30 dana i ukupan broj aplikacija na sistem.

²⁵ Klasifikacija se vrši prema kriterijumima iz Odluke o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki banke („Službeni glasnik RS”, br. 129/2007 i 63/2008). Prema navedenoj Odluci status neizmirenih obaveza određenog dužnika postoji kada je ispunjen bilo koji od sledećih sulova: 1) ako banka smatra malo verovatnim da će dužnik u potpunosti izmiriti svoju obavezu prema njoj, bez obzira na mogućnost naplate po osnovu aktiviranja sredstava obezbeđenja, a posebno ceneći sledeće elemente: a) prestanak obračunavanja kamate u skladu sa unutrašnjim aktima banke, b) delimični ili potpuni otpis potraživanja, restrukturiranje potraživanja usled pogoršanja finansijskog stanja dužnika, uz izmirenje ili produženje roka vraćanja glavnice, kamate ili naknade, v) likvidacija ili stečaj dužnika i 2) ako je dužnik u docnji više od 90 dana po bilo kojoj materijalno značajnijom obavezi prema banci. Kao materijalno značajna obaveza prema banci je obaveza koja prelazi inos od 10.000 dinara za pravna lica i 1.000 dinara za fizička lica, preduzetnike i poljoprivrednike, kao i ako je manja od navedenog iznosa pod uslovom da je veća od 1% ukupnih potraživanja banke od tog dužnika. Status neizmirenih obaveza dužnika koji su preduzetnici, poljoprivrednici i fizička lica banka je dužna da utvrdi i iskaže na nivou pojedinačnog potraživanja ili na nivou svih potraživanja prema jednom dužniku. Status neizmirenih obaveza prema dužniku - pravnom licu banka je dužna da utvrdi i iskaže na nivou dužnika, odn. za sva potraživanja od istog dužnika.

²⁶ Podaci o korišćenju tekućeg računa sadrže oznaku valute računa, banku kod koje se vodi račun, prosečan mesečni priliv, prosečan mesečni odliv, status računa, naziv nosioca računa i datum podatka.

²⁷ Podaci o blokadi računa sadrže datum nastanka blokade, datum prestanka blokade, broj dana u blokadi, iznos u blokadi i datum podatka.

²⁸ Podaci o korišćenju kredita sadrže oznaku vrste kredita, valutu, odobreni iznos, iskorišćeni iznos, datum početka korišćenja, datum početka otplate glavnice i kamate, datum kraja otplate, period otplate, ostatak duga, status i datum podatka.

²⁹ Docnja po kreditima sadrži datum nastanka docnje, broj dana, iznos docnje, maksimalni iznos docnje, način otplate i datum podataka.

samo banke, članice UBS, već i razni drugi zainteresovani subjekti³⁰, koji za dobijanje izveštaja o bonitetu imaju obavezu jedino da podnesu zahtev sa oznakom namene za šta će koristiti izveštaj i da uplate određenu naknadu za dostavu izveštaja.

Na kraju izveštaja daju se napomene da će se podaci prikazivati u narednim izveštajima Kreditnog biroa UBS i to 5 godina počev od dana prestanka ugovornog odnosa po tim obavezama. U slučaju da korisnik izveštaja smatra da podaci iz izveštaja nisu tačni ili nisu ažurni, daje se instrukcija za pokretanje postupka za njihovu izmenu popunjavanjem obrasca zahteva za ispravku. Ne navodi se koji organ će odlučivati po zahtevu za ispravku, u kom roku i u kojoj vrsti postupka. U napomeni se navodi i da se osenčeni podaci nalaze pod reklamacijom.

Iz navedenog se može zaključiti da Kreditni biro UBS ne prikuplja podatke o kreditnoj zaduženosti pravnih lica i preduzetnika prema inostranstvu, a u pogledu podataka koje prikuplja, isti nisu u skladu sa međunarodnim računovodstvenim standardima za ocenu finansijskog stanja korisnika kredita (npr. adekvatnost kapitala, likvidnost, solventnost, profitabilnost i sl.), već su to podaci koje u izvornom stanju dostavljaju banke članice UBS. U izveštaju Kreditnog biroa nema ni ocene značaja unetih podataka.

4. Odnos baze podataka Kreditnog biroa UBS prema bazama podataka NBS i PKS

Prikupljanje ovih podataka u praksi vrši, pored Kreditnog biroa UBS i Narodna banka Srbije³¹, ali i Privredna komora Srbije³².

Zakonom o računovodstvu i reviziji³³ utvrđeno je da registar podataka o bonitetu pravnih lica i preduzetnika vodi Narodna banka Srbije. Odlukom o bližim uslovima i načinu vođenja registra podataka o bonitetu pravnih lica³⁴ i preduzetnika i davanju podataka i mišljenja o bonitetu³⁵ propisano je da NBS vodi registar na osnovu izvornih podataka iz finansijskih izveštaja pravnih lica i preduzetnika³⁶ i drugih podataka dobijenih neposredno od ovih subjekata ili preuzetih od državnih organa.

³⁰ Kao naručioci izveštaja javljaju se poslovni partneri, dobavljači privrednih subjekata, javna preduzeća, osiguravajuća društva, lizing kompanije i brojni drugi subjekti koji na ovaj način žele da provere finansijsko stanje korisnika kredita. Potraživanja se klasifikuju i ocenjuju sa A, B, V, G i D, s tim što je potraživanje ocenjeno sa A potraživanje kod kojeg se ne očekuju problemi u naplati, eventualna docnja je maksimalno 30 dana, a najlošije ocenjeno potraživanje sa D je potraživanje sa sumnjivim ili spornim pravnim osnovom, potraživanje od dužnika u stečaju ili likvidaciji, potraživanje od dužnika koji izmiruje obaveze sa docnjom od 181 i više dana, gde su sredstva stečena naplatom ostala kod banke, odn. nije ih otuđila niti stavila u funkciju svog poslovanja u roku od godinu dana od dana sticanja, potraživanja koja ne ispunjavaju uslove za klasifikaciju u ostale kategorije.

³¹ Čl. 51 ZB. internet sajt NBS www.nbs.rs/export/internet/cirilica, deo prinudna naplata i bonitet i rejting.

³² Pravilnik o načinu davanja informacija i potvrda o bonitetu članova komore („Sl. glasnik RS”, br. 54/2002 i 39/2006).

³³ Čl. 35 Zakona o računovodstvu i reviziji („Sl. glasnik RS”, br. 46/2006).

³⁴ Podaci o bonitetu vode se ne samo za korisnike finansijskih usluga - privredna društva, zadruge i ustanove, već i za banke, društva za osiguranje, davaoce finansijskih lizinga, društva za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondovima, društva za upravljanje investicionim fondovima, berze i brokersko dilerska društva.

³⁵ „Službeni glasnik RS”, br. 116/2006.

³⁶ Izvori podataka su: 1) elektronske baze finansijskih izveštaja, 2) jedinstveni registar računa, 3) evidencije prinudne naplate, 4) registri banaka, društva za osiguranje, davaoci finansijskog lizinga i društva za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondovima, 5) Agencija za privredne registre, 6) Republički statistički zavod, 7) Ministarstvo finansija - poreska uprava, 8) Komisija za hartije od vrednosti, 9) Agencija za privatizaciju, 10) berze, 11) centralni registar, depo i kliring hartija od vrednosti, 12) trgovinski sudovi.

U registru podataka o bonitetu pravnih lica nalaze se podaci koji čine bazu izvornih podataka³⁷ i bazu izvedenih podataka i pokazatelja³⁸. Među izvornim podacima posebno su značajni podaci o dani- ma nelikvidnosti i to broj dana nelikvidnosti po mesecima, broj dana nelikvidnosti u tekućem mesecu, najduža neprekidna nelikvidnost u 12, 6, odn. 3 meseca pre meseca u kome se daje izveštaj, kao i za tekući mesec i likvidnost na dan koji prethodi danu sastavljanja izveštaja. Od izvedenih pokazatelja posebno je značajan za poređenje izvedeni pokazatelj likvidnosti i to pokazatelj pokrića stalnih sredstava sopstve- nim kapitalom, pokrića sredstava dugoročnim izvorima finansiranja, pokrića stalnih sredstava i zaliha dugoročnim izvorima finansiranja, racio novčane likvidnosti, racio tekuće likvidnosti, opšti racio likvidno- sti, neto obrtni kapital, stopa pokrića zaliha neto obrtnim kapitalom, trajnost otplate, cash flow.

Registar boniteta vodi se za period od 10 godina, počev od 1994. g. osim za ustanove i preduzetnike za koje se vodi počev od 2004, za davaoce finansijskog lizinga i društva za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondovima od 2006. g. i za društva za upravljanje investicionim fondovima od 2007. g.

Postoje tri vrste korisnika podataka, izveštaja i mišljenja o bonitetu. Domaća pravna lica i preduzetnici mogu postati članovi kluba boniteta, zaključivanjem ugovora o pristupu u klub boniteta. Domaća i strana pravna i fizička lica mogu postati certifikovani korisnici registra boniteta ako potpišu pristupnicu registrovanja certifikovanog korisnika podataka, izveštaja i mišljenja o bonitetu. Lica koja nisu članovi kluba boniteta i nisu certifikovani korisnici smatraju se običnim korisnicima. Podaci i izveštaji dostupni su korisnicima preko interneta i preko NBS, organizacionog dela u Novom Sadu, uz naknadu koju propisuje NBS. Podaci i izveštaji o bonitetu daju se na zahtev korisnika u elektronskoj ili pisanoj formi. Mišljenje o bonitetu daje komisija NBS.

Odnos Kreditnog biroa UBS i Narodne banke Srbije koja vodi registar boniteta NBS uređen je Sporazumom o saradnji NBS i Udruženja banaka koji je potpisan 6. 2. 2006.³⁹, a prema kojem je NBS pripremila propise koji onemogućavaju banke da ubuduće odobravaju kredite⁴⁰ a da pre toga ne pribave izveštaj od Kreditnog biroa UBS⁴¹. Narodna banka Srbije dobila je pravo da traži podatke kojima raspolaže Kreditni biro UBS, a radi ostvarivanja kontrolne funkcije pre svega u oblasti kreditnog rizika banaka.

Privredna komora Srbije daje potvrde i informacije o bonitetu na osnovu Pravilnika o načinu davanja in- formacija i potvrda o bonitetu članovima komore⁴² za članove komore – pravna lica. PKS daje četiri vrste informacija i potvrda o bonitetu, informacije i potvrde o bonitetu na bazi računovodstvenih podataka⁴³, informacije i potvrde o poslovno tehničkoj osposobljenosti pravnog lica, referentne liste i zbirne podatke o bonitetu sadržane u prethodnim informacijama i potvrdama. Podaci koji se daju odnose se na opšte podatke o pravnom licu, računovodstvene podatke o pravnom licu, mišljenje revizora, podatke o poslovno tehničkoj osposobljenosti pravnog lica, kao i podatke o značajnim poslovima i uspesima na tržištu, o poslovima do-

³⁷ Bazu izvornih podataka čine računovodstveni podaci iz finansijskih izveštaja, osnovni (statusni) podaci, mišljenje ovlašćenog revizora, podaci o danima nelikvidnosti, podaci o tržišnoj vrednosti akcija i o berzanskom kursu akcija iz evidencija barzi.

³⁸ Izvedeni podaci se daju za sve grupe subjekata, a primera radi za privredna društva, zadruge i preduzetnike daju se pokazatelji imovinske strukture, poslovne aktivnosti, strukture kapitala, likvidnosti, profitabilnosti, tržišne vrednosti, budućeg rasta i drugi pokazatelji u skladu sa međunarodno prihvaćenim standardima analize.

³⁹ Pres služba Vlade RS od 6. 2. 2006. g. i Pres služba NBS od 1. 2. 2006.

⁴⁰ U prvoj fazi samo građanima, a kasnije i pravnim licima.

⁴¹ Prema podacima Pres službe Vlade RS od 6. 2. 2006. g. Kreditni biro UBS je od početka rada izdao približno 1,3 miliona izveštaja o zaduženosti građana (za period manji od godinu dana).

⁴² „Sl. glasnik RS” br. 54/2002 i 39/2006.

⁴³ U delu računovodstvenih podataka mogu se izdvojiti podaci koji se odnose na likvidnost privrednog društva i to pokazatelji likvidnosti prvog stepena kao odnos gotovine i kratkoročnih obaveza, likvidnost drugog stepena kao odnos obrtnih sredstava umanjanih za zalihe i kratkoročne obaveze i likvidnost trećeg stepena kao odnos obrtnih sredstava i kratkoročnih zaliha.

bijenim na tenderu, liste značajnijih domaćih i stranih partnera, o izgrađenim i projektovanim objektima i sl. Potvrde i informacije izdaje Biro za bonitet Komore.

Baza podataka Kreditnog biroa UBS formirana je u početku za kreditnu sposobnost fizičkih lica, a kasnije se proširila na podatke u vezi kreditne sposobnosti pravnih lica i preduzetnika. Registar boniteta NBS odnosi se samo na podatke pravnih lica i preduzetnika, kao i baza podataka Biroa za bonitet PKS. Baza podataka Kreditnog biroa zasniva se na podacima koje dostavljaju članice UBS⁴⁴. Baza podataka NBS zasniva se kako na javnim bazama podataka⁴⁵ tako i na izvedenim podacima – pokazateljima u skladu sa međunarodnim računovodstvenim standardima. Baza podataka PKS zasniva se delimično na podacima koje dostavljaju same članice komore a delimično na osnovu podataka iz javnih baza podataka, pri čemu se daju i izvedeni podaci takođe u skladu sa pravilima međunarodnih računovodstvenih standarda. Za razliku od podataka o bonitetu koje daju NBS i PKS, u Kreditnom birou nema podataka o bonitetu koji ocenjuju likvidnost korisnika kredita na osnovu racija likvidnosti, već samo na osnovu podatka koje daju banke, za koji iznos i za koji period je postojala nelikvidnost korisnika kredita, odn. kada i za koji iznos je bila blokada računa korisnika kredita. Podaci o blokadi računa mogu se naći i na sajtu NBS. NBS koristi na dva načina podatke koje ima Kreditni biro UBS, u jednom slučaju na osnovu potpisanog sporazuma o saradnji sa Kreditnim biroom a u drugom slučaju direktno od banaka koje su u obavezi da izveštavaju NBS u postupku kontrole.

5. Bankarska tajna

Bankarska tajna su podaci koji su poznati banci a odnose se na lične podatke, finansijsko stanje i transakcije, kao i na vlasništvo ili poslovne veze klijenata te ili druge banke, podaci o stanju i prometu na individualnim depozitnim računima i drugi podaci do kojih banka dođe u poslovanju sa klijentima.⁴⁶ Bankarskom tajnom ne smatraju se javni podaci i podaci koji su zainteresovanim licima sa opravdanih razloga dostupni iz drugih izvora, konsolidovani podaci na osnovu koji se ne otkriva identitet pojedinačnog klijenta, podaci o akcionarima banke i visini njihovog učešća u akcionarskom kapitalu banke, kao i drugi podaci o drugim licima sa učešćem u banci i podaci o tom učešću, bez obzira da li su oni klijenti banke, podaci koji se odnose na urednost ispunjavanja obaveza klijenata prema banci.

Obaveza čuvanja bankarske tajne⁴⁷ znači pre svega da banka ne može te podatke saopštavati trećim licima ni koristiti ih protivno interesu banke i njenih klijenata, niti mogu trećim licima omogućiti pristup tim podacima. Izuzetak je ukoliko postoji pismeno odobrenje klijenta, kao i ukoliko Narodna banka Srbije, sudovi i drugi organi koji vrše javnopravna ovlašćenja traže te podatke radi obavljanja upravo tih ovlašćenja, s tim da ih ne mogu saopštavati trećim licima niti tim licima omogućavati da saznaju i koriste te podatke, osim u zakonom predviđenim slučajevima⁴⁸.

Pitanjem tajnosti računa dužnika koji se vodi kod poslovne banke bavi se i ZPP⁴⁹, koji propisuje da je banka obavezna da poštuje tajnost računa i da informacije o računu daje samo klijentu, osim ako je ovim ili drugim zakonom drukčije propisano, ili na osnovu neposrednog ovlašćenja klijenata. Pod tajnošću računa smatraju se i podaci o stanju i prometu sredstava na računu, kao i drugi podaci za koje je drugim zakonom utvrđeno

⁴⁴ Prema podacima sa sajta UBS, članice su 33 poslovne banke i Beogradska berza ad.

⁴⁵ Videti f.n. 36 i 37.

⁴⁶ Čl. 46 ZB.

⁴⁷ Čl. 47 ZB.

⁴⁸ Čl. 49. ZB.

⁴⁹ Čl. 35 ZPP.

da su tajni. Izuzetak je propisan samo u pogledu obaveze banke da daje podatke o stanju i prometu sredstava na računu klijenata i druge podatke po nalogu suda, poreskog ili drugog nadležnog organa.

ZB je propisao da obaveza čuvanja bankarske tajne ne postoji ako se podaci saopštavaju licu koje su banke osnovale radi prikupljanja podataka o ukupnom iznosu, vrsti i ažurnosti u ispunjavanju obaveza fizičkih i pravnih lica klijenata banaka⁵⁰. Ukoliko je već propisan izuzetak da se bankarskom tajnom ne smatraju podaci koji se odnose na urednost ispunjavanja obaveza klijenata prema banci, tada se postavlja pitanje potrebe da se posebno reguliše da ne postoji obaveza čuvanja bankarske tajne za podatke koji se po zakonu i ne smatraju bankarskom tajnom, pa bez obzira da li se isti saopštavaju licu koje su banke osnovale radi prikupljanja podataka o kreditnom bonitetu korisnika kredita. Ovakva zakonska odredba bi imala smisla jedino ako se obaveza saopštavanja odnosi ne samo na podatke o urednosti (ažurnosti) ispunjavanja obaveza, već i o drugim podacima, koje prema odredbama ZB, ali i ZPP izričito se smatraju bankarskom tajnom. To bi značilo da je smisao ove zakonske odredbe da se poslovne banke upućuju da osnuju „lice”, koje će se baviti prikupljanjem svih podataka o finansijskom stanju korisnika kredita, te da banke imaju mogućnost bez povrede obaveze čuvanja bankarske tajne da dostave sve podatke o finansijskom stanju korisnika kredita, bez obzira da li isti uredno – ažurno ili neuredno – neažurno izmiruje obaveze prema banci.

Dostava podataka Narodnoj banci Srbije, sudovima i drugim organi radi vršenja njihovih javnopravnih ovlašćenja nije odavanje bankarske tajne. Međutim, omogućavanje dostupnosti podataka trećim licima o finansijskom stanju korisnika kredita, osim podataka o urednosti izmirenja obaveza prema bankama, kompromituje nameru zakonodavca da podatke o finansijskom stanju korisnika kredita banka čuva kao bankarsku tajnu.

Prema izričitoj zakonskoj odredbi nije odavanje bankarske tajne ako se podaci saopštavaju *licu* koje su banke osnovale radi prikupljanja podataka o ukupnom iznosu, vrsti i ažurnosti u ispunjavanju obaveza fizičkih i pravnih lica klijenata banaka. Postavlja se pitanje da li Kreditni biro UBS ispunjava ove uslove. Naime, Kreditni biro UBS nije pravno lice, već organizacioni deo Udruženja banaka Srbije, koje je interesno udruženje poslovnih banaka. Kreditni biro UBS u jezičkom smislu, naročito ako se primeni pravilo da se izuzetak mora usko tumačiti (*exceptiones sunt strictissimae interpretationis*) ne ispunjava taj uslov jer nije (pravno) lice. Ako se postavlja izuzetak od pravila čuvanja bankarske tajne da je dozvoljeno davati podatke o ukupnoj zaduženosti korisnika kredita namenski osnovanom licu koje se bavi samo prikupljanjem podataka o zaduženosti klijenata banke, tada to ne može biti sporedna delatnost postojećeg lica, makar to bilo i interesno udruženje banaka. Pored toga, *ratio legis* izuzetka od pravila čuvanja bankarske tajne treba da bude da podaci o zaduženosti mogu biti dostupni samo poslovnim bankama a ne trećim licima, jer je suština bankarske tajne da banka mora da čuva podatke o finansijskom stanju klijenta, njegovom prometu preko računa i sl. i ne može ih saopštavati trećim licima i to kako neposredno tako i preko interesnog udruženja koje su osnovale. To dalje znači da Kreditni biro UBS nema ovlašćenje da podatke o finansijskom stanju korisnika kredita dostavlja trećim licima, osim u kada se radi o izuzetku koji je propisan zakonom.

Podaci o finansijskom stanju poreskih obveznika do kojih dođe nadležna Poreska uprava predstavljaju službenu tajnu⁵¹, pa čak i kada poreski obveznik neažurno izmiruje poreske obaveze. Poreska uprava nije ovlašćena da saopštava trećim licima ni iznos dospelog a neplaćenog poreskog duga, niti period nelikvidnosti, niti druge podatke u vezi s poreskom obavezom. Ovo iz razloga što neovlašćeno korišćenje ili objavljivanje dokumenta ili informacija do kojih Poreska uprava dođe u poreskom, poresko-prekršajnom postupku

⁵⁰ Čl. 48, st. 1, t. 6. ZB.

⁵¹ Čl. 7, st. 1. do 5. Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji („Sl. glasnik RS”, br. 80/2002, 84/2002 – ispr., 23/2003 – ispr., 70/2003, 55/2004, 61/2005, 85/2005 – dr. zakon, 62/2006 – dr. zakon 63/2006 – ispr. dr. zakona, 61/2007 i 20/2009).

ili sudskom postupku povodom poreske stvari ugrožava interes poreskih obveznika i javni interes Republike, koji pretežu nad interesom za pristup informacijama od javnog značaja koje čine službenu tajnu.⁵²

Prema navedenom može se zaključiti da su podaci o ažurnosti izmirenja poreskih obaveza zaštićeni službenom tajnom, a podaci o ažurnosti izmirenja kreditnih obaveza nisu zaštićeni bankarskom tajnom. U oba slučaja, ukoliko se učine dostupnim podaci o neažurnosti izmirenja dospelih obaveza, navedeni podaci mogu imati uticaj na prava i obaveze lica na koje se ti podaci odnose. Ako je zabranjeno saopštavanje podataka o izmirenju poreskih obaveza, za koji postoji veći javni interes da budu dostupni javnosti nego podaci o ažurnosti izmirenja kreditnih obaveza, zašto se podaci o izmirenju poreskih obaveza smatraju službenom tajnom, a podaci o izmirenju kreditnih obaveza se ne smatraju bankarskom tajnom?

6. Pravna priroda i dokazna snaga izveštaja Kreditnog biroa UBS o bonitetu korisnika kredita

U praksi Kreditni biro UBS izdaje izveštaje o bonitetu korisnika kredita kako za potrebe banaka, koje su u obavezi da pribave izveštaj o kreditnoj sposobnosti klijenata banke pre odobravanja kredita, tako i za potrebe drugih korisnika i to za razne namene (zaključivanje raznih ugovora – o korišćenju usluga telekomunikacionih kompanija, usluga lizinga, usluga osiguranja i sl.). Izveštaji se daju na osnovu podataka koji se nalaze u bazi podataka Kreditnog biroa UBS. Navedeni izveštaji nemaju pravni značaj uverenja, odn. druge isprave (certifikata, potvrde) o činjenicama o kojima organ uprave vodi službenu evidenciju⁵³, pa nemaju ni dokaznu snagu javne isprave. Kako izveštaji Kreditnog biroa UBS nemaju snagu javne isprave, to ni korisnik kredita u slučaju da smatra da je izveštaj o kreditnom bonitetu nije izdat u skladu sa podacima iz evidencije, ne može zahtevati izmenu izveštaja ili izdavanje nove potvrde, odn. odlučivanje o tom zahtevu putem upravnog akta nadležnog organa.⁵⁴

Izveštaji o bonitetu Kreditnog biroa UBS su u pravnom smislu nejavne isprave, jer Kreditni biro UBS nema javno ovlašćenje povereno zakonom da izdaje ovakvu vrstu isprava.⁵⁵ U pogledu vrste nejavne isprave izveštaji Kreditnog biroa mogu se kvalifikovati kao dokazne isprave. Dokazna snaga nejavne isprave izjednačava se sa dokaznom snagom javne isprave samo ako je to posebnim propisom određeno.⁵⁶ Za izveštaj Kreditnog biroa UBS nema propisa kojim se izveštaju o bonitetu daje dokazna snaga javne isprave.

U praksi se mogu videti sasvim drugačiji slučajevi. Korisnici izveštaja Kreditnog biroa UBS polaze od neoborive pretpostavke da su svi podaci koji su navedeni u izveštaju tačni i praktično ne dovode u sumnju tačnost tih podataka, jer je sam korisnik kredita dao saglasnost za pribavljanje izveštaja. Kako od tih podataka najčešće zavisi mogućnost lica na koje se odnose podaci iz kreditnog biroa da uspostavi poslovni odnos sa licem koje traži izveštaj, to tačnost i istinitost podataka iz izveštaja ima veliki praktični značaj (da li će lice na koje se odnose podaci moći da dobije kredit, da uzme auto ili opremu u lizing ili zakup, da zasnuje pretplatnički odnos, da dobije robu od dobavljača bez avansnog plaćanja iste i sl.).

U pogledu dokazne snage izveštaja Kreditnog biroa UBS treba razlikovati netačnost izveštaja i neistinitost podataka koji su sadržani u izveštaju. Netačnost izveštaja postoji kada izveštaj ne odgovara podacima koji su

⁵² Iz Mišljenja Ministarstva finansija, br. 414-00-87/2009-04 od 3. 7. 2009. g.

⁵³ Vidi čl. 161 Zakona o opštem upravnom postupku.

⁵⁴ Videti stav Vrhovnog suda Srbije u vezi primene Čl. 161, st. 5. Zakona o opštem upravnom postupku u presudi Vrhovnog suda Srbije U. br. 1500/2007 od 18. 3. 2009. g.

⁵⁵ Videti čl. 230. Zakona o parničnom postupku („Sl. glasnik RS” br. 125/2004), o javnim i nejavnim ispravama: B. Poznić „Građansko procesno pravo”, Beograd, 1976, str. 270; o javnim i privatnim ispravama: A. Jakšić „Građansko procesno pravo”, Beograd, 2006, str. 370–374.

⁵⁶ Čl. 230, st. 2. ZPP.

sadržani u bazi podataka jer su isti dati suprotno volji izdavaoca. To je moguće u slučaju da se inicijalno zbog tehničke greške unesu u izveštaj podaci koji su različiti od podataka iz baze podataka ili da se izmeni sadržaj istih suprotno volji izdavaoca (falsifikat). Isprava je istinita ukoliko odgovara realnim činjenicama.⁵⁷

U pogledu materijalne istinitosti (da odgovara realnim činjenicama) važno je naglasiti da se radi o podacima koje u bazu podataka dostavlja jedna ugovorna strana, tj. banka, te da se ti podaci dalje koriste bez ikakve posebne selekcije i provere. Druga ugovorna strana nema saznanja kada i koji podatak je banka dostavila Kreditnom birou UBS, te podaci o njenoj kreditnoj sposobnosti, posebno u pogledu urednosti izmirivanja obaveza prema banci, po jednostranom viđenju banke na taj način postaju dostupni svim trećim licima. Na taj način, jedna ugovorna strana kreira pretpostavku o kreditnoj sposobnosti ili nesposobnosti korisnika kredita, a na korisniku kredita je da dokazuje suprotno.

7. Prethodna i sudska zaštita

U ovom delu razmotrićemo delotvornost prigovora klijenta banke povodom podataka koji se nalaze u bazi podataka Kreditnog biroa UBS, kao i moguća sredstva sudske zaštite prava korisnika kredita.

ZB⁵⁸ je predvideo pravo klijenta banke da uloži prigovor banci ukoliko smatra da se banka ne pridržava obaveza iz zaključenog ugovora, s tim da se prigovor podnosi rukovodiocu organizacione jedinice banke u čijem delokrugu je unutrašnja revizija, nadležnoj organizacionoj jedinici banke ili nadležnom organu banke. Banka je dužna da odgovori u razumnom roku. Ukoliko podnosilac prigovora nije zadovoljan odgovorom banke može se obratiti Narodnoj banci Srbije, koja proverava da li se banka pridržava dobrih poslovnih običaja, objavljenih uslova poslovanja i odredaba ugovora.

Ovakva vrsta zaštite klijenta svodi se na dobru volju banke za razmatranje prigovora, bez preciznih odredbi ZB kakve su moguće sankcije od strane NBS ukoliko ustanovi da je prigovor klijenta osnovan, odn. da se banka nije pridržavala dobrih poslovnih običaja, objavljenih uslova poslovanja i odredaba ugovora. Ovo je u tesnoj vezi sa pravom klijenta da uloži prigovor Kreditnom birou UBS povodom podatka koji je njegova poslovna banka dostavila Kreditnom birou UBS u vezi ažurnosti izvršavanja preuzetih obaveza. Pravo na prigovor korisnika usluga Kreditnog biroa i klijenata banke samo je načelno navedeno kao mogućnost u Statutu Udruženja banaka Srbije⁵⁹, bez detaljnih uputstava kome se podnosi prigovor, ko isti rešava, u kom roku, po kojim pravilima procedure i sl.

U pogledu prava na zaštitu treba razlikovati položaj fizičkih lica s jedne strane i pravnih lica i preduzetnika sa druge strane. U pogledu položaja fizičkih lica primenjuje se Zakon o zaštiti podataka o ličnosti⁶⁰, koji ima za ugled Konvenciju Saveta Evrope br. 108 o zaštiti lica u odnosu na automatsku obradu ličnih podataka iz 1981. g.⁶¹ i Direktivu Evropskog parlamenta i Saveta Evrope o zaštiti pojedinaca u vezi sa obradom podataka o ličnosti i slobodnom protoku podataka br. 95/46 od 24. 10. 1995. g.⁶² Osnovni pravni standardi koji se štite ovim propisima su: a) svođenje obrade podataka na meru koja je neophodna, b) najveća moguća transparentnost procesa obrade podataka i v) efikasan nadzor nad obradom podataka.

⁵⁷ Vidi o istinitosti isprave: A. Jakšić „Građansko procesno pravo”, Beograd, 2006, str. 373.

⁵⁸ Čl. 45 ZB i Odluka o bližim uslovima i načinu postupanja po prigovoru klijenata („Sl. glasnik RS”, br. 114/2006).

⁵⁹ Čl. 56 Statuta UBS.

⁶⁰ Sl. glasnik RS, br. 97/2008

⁶¹ Konvencija je postala sastavni deo našeg pravnog sistema na osnovu zakona o potvrđivanju Konvencije o zaštiti lica u odnosu na automatsku obradu ličnih podataka („Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori”, br. 1/92 i „Sl. list SCG - Međunarodni ugovori”, br. 11/2005 - dr. zakon)

⁶² „Official Journal of the European Communities”, No L, 281, 23. 11. 1995.

Prvi princip se štiti pre svega davanjem pismene ili usmene saglasnosti na zapisnik da se podaci mogu unositi u bazu podataka. Pristanak se može opozvati. U praksi banke daju na potpis izjavu korisniku bankarske usluge da može tražiti izveštaj o kreditnom bonitetu iz Kreditnog biroa, kao i banka može Kreditnom birou

dostavljati podatke o bonitetu klijenta, s tim što ta izjava može biti posebna a može biti i sastavni deo ugovora. U najvećem broju slučajeva korisnik kredita nije informisan da se saglasnost može opozvati.

Transparentnost se obezbeđuje tako što fizičko lice ima pravo da istinito i potpuno bude obavešteno o tome da se obrađuju podaci o njemu, ko ih obrađuje, od koga su prikupljeni, u koje svrhe se obrađuju, po kom pravnom osnovu, u kojim zbirkama – bazama podataka se nalaze podaci o njemu, ko su korisnici tih podataka i u koje svrhe se koriste, da li se kome i koji podaci prenose, u koje svrhe se prenose podaci i po kom osnovu. Fizičko lice o kome se podaci unose u bazu podataka ima pravo da izvrši uvid u te podatke, da od rukovodca zahteva ispravku, dopunu, ažuriranje, brisanje podataka, kao i prekid i privremenu obustavu obrade. U ostvarivanju ovih prava značajnu ulogu ima i Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti.

Pravna lica i preduzetnici nemaju mogućnost da se pozovu na odredbe Zakona o zaštiti podataka o ličnosti jer se na njih ovaj propis ne odnosi. Međutim, i Zakon o zaštiti podataka o ličnosti po našem mišljenju u praksi neće imati mnogo koristi ni za fizička lica ni za pravna lica i preduzetnike. Kod zaštite prava korisnika kredita mišljenja smo da se odredbe zakona mogu primeniti na slučaj kada su podaci o kreditnoj sposobnosti bez njegove saglasnosti uneti u bazu podataka Kreditnog biroa UBS (što će biti redak slučaj jer banke po pravilu pribavljaju pisanu saglasnost), ali da je u onom značajnijem delu ograničena primena ovog zakona. Najveći problemi mogu upravo nastati u vezi kvaliteta i istinitosti podataka koji banka dostavlja Kreditnom birou UBS, a koji se ne mogu proveriti, niti izmeniti van sudskog postupka. Jedina pravna mogućnost je da korisnik kredita (fizička lica, pravna lica i preduzetnici) nakon što uoči nepravilnost i neistinitost unetog podatka u bazu podataka Kreditnog biroa opozove ranije datu saglasnost sa navođenjem razloga za opoziv. U slučaju da Kreditni biro UBS ne povuče iz baze podataka osporeni podatak, tada bi po opštim pravilima o odgovornosti za štetu odgovarao za štetu koju bi lice na koju se odnosi podatak morao da dokaže. Ovo se ne odnosi na podatke iz javnih baza podataka, koji se nalaze npr. kod NBS u delu podataka o blokadi računa.

U pogledu sudske zaštite korisnik kredita ima mogućnost da podnese tužbu radi utvrđenja neistinitosti isprave⁶³ koju izdaje Kreditni biro UBS⁶⁴, a u slučaju da je neistinitim podacima iz isprave Kreditnog biroa UBS načinjena šteta korisnik kredita ima mogućnost da podnese tužbu radi naknade štete. U ovom delu treba razlikovati položaj fizičkih lica i pravnih lica. I fizička i pravna lica imaju pravo na naknadu materijalne štete koja može da se sastoji u umanjenju postojeće imovine ili u izmakloj koristi koja se sastoji u sprečavanju povećanja imovine. Šteta može da bude i nanošenje drugome fizičkog ili psihičkog bola ili straha, tj. nematerijalna šteta⁶⁵.

⁶³ Čl. 188 st. 1. ZPP.

⁶⁴ U dokaznom postupku tužilac, tj. lice na koje se podatak iz izveštaja Kreditnog biroa UBS odnosi mora da dokaže pravni interes za podnošenje ove tužbe, tj. mora da dokaže da je prestalo ovlašćenje koje je dao banci za korišćenje podataka o finansijskom stanju. Za izjavu o *neopozivo* datoj saglasnosti da banka može koristiti podatke korisnika kredita, korisnik kredita mora tužbom da traži utvrđenje ništavosti. Na tužiocu je teret dokazivanja, pa tužbeni zahtev mora dokazati u najvećem broju slučajeva putem veštačenja (koje dugo traje, složeno je i skupo). U slučaju da je korisnik kredita otplatio kredit po kamatnim stopama koje su više od uobičajenih za tu vrstu kredita, te da ga banka i dalje smatra dužnikom u docnji (u Kreditnom birou UBS ga označava kao nelikvidnog dužnika), korisniku kredita ostaje mogućnost da podnese tužbu protiv banke u kojoj bi zahtevao da banka vrati više naplaćena sredstava od onih koja je mogla da naplati po prosečno ponderisanim kamatnim stopama za tu vrstu kredita (umeravanje ugovorne kamate), sa zakonskom zateznom kamatom, te da traži da sud naloži banci da prestane da označava korisnika kredita kao dužnika u docnji u bazi podataka Kreditnog biroa.

⁶⁵ U pogledu štete videti čl. 155 ZOO.

Korisnik kredita najčešće nema materijalnu štetu u delu umanjenja postojeće imovine zbog neistinite informacije iz izveštaja Kreditnog biroa jer se navedeni izveštaj pribavlja u najvećem broju slučajeva pre mogućeg zaključenja nekog pravnog posla iz kojeg korisnik kredita tek treba da ostvari korist. U tom smislu moguće je razmatrati situaciju da li se može dokazati da bi po redovnom toku stvari korisnik kredita zaključio neki pravni posao i iz istog ostvario korist, koja je usled neistinite informacije Kreditnog biroa izostala. Korisnik kredita bi u ovom slučaju imao gotovo nemogući posao dokazivanja⁶⁶ jer bi morao da dokaže da je poslovni klijent odustao od zaključenja izglednog posla samo zato što je u izveštaju Kreditnog biroa UBS pročitao neistinit podatak o neurednom izmiranju dospelih obaveza prema banci.

Na kraju, pravo na naknadu nematerijalne štete imaju samo fizička lica, po jedinstvenom stavu sudske prakse⁶⁷ najviših sudova u zemlji. Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava u primeni Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda⁶⁸ pruža zaštitu prava na fer suđenje⁶⁹ i povredu prava na imovinu⁷⁰ npr. u slučajevima EVT protiv Srbije⁷¹, kada je podnosila predstavke tražio određeni novčani iznos na ime naknade materijalne i nematerijalne štete koju je pretrpeo zbog propusta domaćih organa da u potpunosti izvrše pravnosnažnu presudu u njegovu korist, a što uključuje naknadu za **ozbiljan poremećaj njegovog poslovanja** kao i duševni bol koji je pretrpeo vlasnik podnosioca predstavke. Evropski sud za ljudska prava prihvatio je da je podnosilac predstavke pretrpeo određenu nematerijalnu štetu koja se ne može dovoljno nadoknaditi samim konstatovanjem povreda⁷², pa mu je dodelio pravičan iznos naknade štete.

Mišljenja smo da ima uslova za promenu sudske prakse, jer je Evropska konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda postala sastavni deo unutrašnjeg pravnog poretka. Ukoliko pravno lice ima pravo u okviru prava na pravično suđenje, u vezi prava na delotvorni pravni lek, **pravo na neometano uživanje imovine**, tada se moraju prihvatiti i standardi nematerijalne imovine utvrđeni u međunarodnim računovodstvenim standardima⁷³, pa i priznati sudska zaštita po osnovu prava na

⁶⁶ **Probatio diabolica** (tzv. „đavolsko dokazivanje”).

⁶⁷ Prema mišljenju Vrhovnog suda Srbije izraženom u rešenju Prev. 127/97 od 26. 3. 1997. g. (Sudska praksa privrednih sudova, Bilten br. 1/1998. str. 95 „iz povrede poslovne reputacije pravnog lica može prosteći samo imovinska šteta u smislu poljuljanog ugleda koji treba povratiti odgovarajućim sredstvima građansko-pravne zaštite (objavljivanjem presude na trošak štetnika ili druge mere publiciteta). Takva imovinska šteta može se ogledati u opadanju broja kupaca, izostanku pridobijanja nove klijentele, smanjenju broja poslovnih partnera. Tu više nije reč o satisfakciji i mogućnosti da novčana naknada ostvari funkciju u ličnosti žrtve, nego je potrebno dokazati materijalnu štetu, koja je nastala kao posledica slabije tržišne prođe onih proizvoda koji su označeni žigom koji je napadnut po bilo kom osnovu. Odmeravanje visine naknade ovakve imovinske štete sudovi ne mogu činiti pod vidom naknade neimovinske štete, pozivajući se na slobodnu ocenu svih raspoloživih dokaza, značaj povređenog dobra i cilj kome služi naknada neimovinske štete”. Po stavu sudske prakse pravna lica ne mogu trpeti fizički i psihički bol i strah pa nemaju stoga pravo na nematerijalnu štetu. Slično: presuda Saveznog suda GZS 5/99 od 30. 9. 1999. g., pravno shvatanje utvrđeno na sednici Građanskog odeljenja Vrhovnog suda Srbije od 5. 2. 2001. g. („Bilten sudske prakse VSS”, br. 1/2002, str. 78), presuda Vrhovnog suda Srbije Rev. 2529/2008. g. od 26. 2. 2009. g., presuda Vrhovnog suda Srbije Prev. 611/2001 od 25.12.2002. g. (Sudska praksa trgovinskih sudova, Časopis za privredno pravo br. 4/2003 str. 122), presuda Višeg trgovinskog suda Pž. br. 6501/2004/2 od 29.10.2004. g. Presuda Vrhovnog suda Srbije Rev. 265/2007 od 10. 6. 2008. g.

⁶⁸ Konvencija je u primeni na osnovu Zakona o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i sloboda... („Sl. list SCG-Međunarodni ugovori”, br. 9/2003, 5/2005 i 7/2005 – ispr.).

⁶⁹ Čl. 6. Konvencije (pravo na pravično suđenje).

⁷⁰ Čl. 1. Protokola uz Konvenciju (svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine).

⁷¹ Presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Preduzeće EVT protiv Srbije, predstavka br. 3102/05 od 21. 6. 2007. g., objavljena u „Sl. glasniku RS”, br. 63/2007).

⁷² Evropski sud za ljudska prava pozvao se i na ranije slučajeve u kojima je takođe priznavao pravo pravnom licu na nematerijalnu štetu (*Komingersol vs. Portugala* [VV], br. 35382/97, stavovi 35-37, ESLJP 2000-IV, i *Teltronik-CATV vs. Poljske*, br. 48140/99, st. 67, 68. i 60, 10. 01. 2006. g).

⁷³ Međunarodni računovodstveni standard MRS br. 38 (nematerijalna imovina) („Sl. glasnik RS”, br. 16/2008 i 31/2008) određuje da se nematerijalna imovina između ostalog sastoji i u tržišnom znanju i trgovačkim markama, listi kupaca, odnosima prema kupcima ili dobavljačima, lojalnosti kupaca, učešću na tržištu i dr.

nematerijalnu štetu pravnih lica po osnovu povrede onih delova imovine koji se mogu označiti kao nematerijalna imovina.⁷⁴

Ovo će imati značaja i za mogućnost sudske zaštite po osnovu prava na naknadu nematerijalne štete korisnika kredita, i to ne samo fizičkih lica, već i pravnih lica i preduzetnika, kojima je neistinitim informacijama sadržanim u izveštajima Kreditnog biroa UBS naneta šteta u obliku nematerijalne štete (gubitka kupaca, izostanka pridobijanja nove klijentele, smanjenju broja poslovnih partnera, pad cene akcija ili udela na tržištu i sl.).

8. Neophodnost promena

U praksi je najčešće prisutna takva pravna situacija da korisnik kredita, koji je od samog početka pregovaranja sa bankom u slabijoj pregovaračkoj poziciji⁷⁵, mora da da saglasnost da se podaci o njegovoj kreditnoj sposobnosti unesu u Kreditni biro UBS.⁷⁶ Bez davanja takve saglasnosti korisnik kredita ne može da računa da će dobiti kredit od banke. Jednom data saglasnost daje diskreciono pravo banci da dostavlja podatke Kreditnom birou UBS o tome kako po viđenju banke korisnik kredita ispunjava ugovorne obaveze.

Ugovorne odredbe najčešće sadrže takve klauzule zaštite interesa banke da u najvećoj meri isključuju rizik poslovanja za banku⁷⁷ kako prilikom zaključivanja ugovora o kreditu, tako i tokom trajanja a pre dolaska korisnika kredita u docnju⁷⁸. U toku trajanja ugovora nisu retke situacije da korisnici kredita podnose prigovore NBS zbog nepoštovanja ugovornih odredbi⁷⁹, ali suštinski bez efikasne pravne zaštite za korisnika kredita, jer NBS ne raspolaže odgovarajućim zakonskim ovlašćenjima u toj oblasti.

⁷⁴ Upravo onim vrednosima za koje je Vrhovni sud Srbije u rešenju Prevl. 127/97 od 26. 3. 1997. g. (vidi f. nota br. 67) naveo da nemaju zaštitu po osnovu prava na nematerijalnu štetu pravnih lica.

⁷⁵ Banka je ekonomski jača ugovorna strana, odobrava ugovore o kreditu samo u slučaju kada sama proceni da je to u njenom interesu, ugovori o kreditu zaključuju se prema opštim uslovima poslovne politike banke na unapred pripremljenim formularnim ugovorima o kreditu, sa klauzulama koje pre svega štite interese banke.

⁷⁶ Tipska klauzula iz opštih uslova banke je „korisnik daje svoju saglasnost Banci na korišćenje svojih ličnih podataka koji su joj dostupni u postupku odobravanja i/ili korišćenja kredita. Korisnik potpisom ovog ugovora izražava izričitu i neopozivu saglasnost da Banka u procesu obrade podataka može bez dodatne saglasnosti ili obaveštenja korisniku, izneti i/ili preneti, i/ili saopštiti i/ili na bilo koji drugi način upotrebiti kako u zemlji tako i u inostranstvu lične podatke korisnika koji su dostavljeni banci u postupku odobravanja kredita”.

⁷⁷ Ugovara se revalorizacija glavnice odobrenog kredita, promenljiva ugovorna kamatna stopa prema aktima poslovne politike banke bez posebnog aneksiranja ugovora o kreditu, pravo da naplaćuje ugovornu kamatnu stopu u docnji korisnika kredita ukoliko je ista viša od zakonske zatezne kamate, pravo da naplaćuje kamatu na dospelu a neplaćenu kamatu, višestruka valutna klauzula gde jedino banka ima pravo izbora koju valutu ugovora će primeniti, prilikom otplate primenjuje se menjački kurs banke a ne NBS, banka naplaćuje naknadu za obradu kredita, za puštanje kredita u tečaj, za pribavljanje sredstava obezbeđenja, za aneksiranje kredita, za prevremenu otplatu kredita, banka ima pravo da traži izmenu ugovora koju korisnik kredita mora da prihvati.

⁷⁸ Posebno je značajna ugovorna klauzula da banka može da prema svojoj proceni proglasi da je korisnik kredita i pre nastupanja docnje po ugovoru, kreditno nesposoban, te da raskine ugovor i proglasi dospelost kreditne obaveze. Pri tome banka može ovu ugovornu odredbu koristiti u raznim situacijama, kada korisnik kredita ima statusne promene, kada se raspolaže značajnom imovinom, kada se naruši likvidnost korisnika kredita, kada se čak izvrše određene kadrovske promene kod korisnika kredita (promena direktora, upravnog odbora i sl.) ili promena vlasnika. Ukoliko je korisnik kredita povezano lice, banka ugovara mogućnost proglašenja prevremene dospelosti kredita i u slučaju ako se navedene okolnosti dogode i kod lica sa kojima je korisnik kredita povezan.

⁷⁹ Centar za zaštitu korisnika finansijskih usluga i kontrolu tržišta pri NBS u publikaciji „Zaštita korisnika finansijskih usluga i kontrola tržišta”, januar–juni 2009 navodi da od ukupnog broja prigovora na rad banaka, postupanje je završeno po 59% prigovora, od kojih je 59% neosnovanih a 41% osnovanih. Od ukupnog broja osnovanih prigovora 38% je pozitivno rešeno. Najveći broj prigovora odnosi se na kredite (61%), platne kartice (14%) i tekuće račune (12%). Korisnici se najviše žale na povećanje kamatnih stopa (marže) po zaključenim ugovorima o stambenim kreditima. Od ukupnog broja prigovora 48% se odnosi na pet banaka od čega na jednu banku 17% prigovora.

Ukazaćemo i na saopštenje NBS da banke ignorišu jačanje dinara pri obračunu kreditnih rata⁸⁰, na upozorenje NBS korisnicima kredita u stranoj valuti na rizike takvog zaduživanja⁸¹, kao i na saopštenje da NBS sprovodi kontrolu ispravnosti obračuna i objavljivanja efektivne kamatne stope na depozite i kredite od strane banaka⁸²

Pored toga ukazaćemo i na probleme korisnika kredita kroz sudsku praksu a koji su veoma važni za ocenu legitimitnosti prava da banka jednostrano ocenjuje da li je korisnik kredita ažuran u ispunjavanju kreditnih obaveza. Smatramo da je jedan od najvažnijih problema za korisnike kredita nepostojanje propisa koji bi maksimirao visinu dozvoljene ugovorne kamate kod ugovora o kreditu, pa sledstveno tome i ugovaranje takvih kamatnih stopa koje nisu u skladu sa načelom jednake vrednosti davanja⁸³, što bankama daje mogućnost da pozivajući se na pravilo da je ugovor zakon za stranke, naplaćuju i ugovornu kamatu kao cenu kredita u nesrazmerno visokom iznosu. Problem nesrazmerno visoke ugovorne kamate uočen je u sudskoj praksi još pre 25 godina a traje do danas, bez adekvatnog zakonskog rešenja. Prvi put je ovo pitanje razmatrano 1984. g. od strane najviših sudova, kada je zauzet stav⁸⁴ da, „dok se posebnim zakonom ne reguliše visina stope ugovorne kamate između subjekata iz Čl. 399, st. 2. ZOO, neće se pružati zaštita kamate ugovorene preko visine stope zatezne kamate propisane za novčane obaveze proizašle iz ugovora u privredi uvećane najviše do 8”.

Bez zakonskog ograničenja, banka kao jača ugovorna strana ima mogućnost da ugovara nesrazmerno visoke kamate, odn. kamate kojih banci donose nesrazmernu imovinsku korist. Takve kamate je banka u mogućnosti i da naplaćuje prioritetno⁸⁵, pre naplate glavnice kredita, što korisnika kredita dovodi u situaciju da višestruko otplati iznos koji mu je banka kao kredit odobrila⁸⁶, a da ga banka duži i dalje kao korisnika kredita koji je u docnji i o tome dostavlja podatak Kreditnom birou UBS. Takve i slične situacije bile su predmet brojnih sudskih sporova u kojima su najviši sudovi imali skoro jedinstven pravni stav da „ako je ugovorena kamatna stopa nesrazmerno visoka u odnosu na okolnosti konkretnog posla i kao takva u suprotnosti sa načelom savesnosti i poštenja, te načelom jednake vrednosti davanja iz Čl. 12. i Čl. 15 ZOO, sud je dužan, saglasno odredbi Čl. 141 ZOO, da umeri stopu ugovorne kamate, saglasno odredbi Čl. 399 ZOO”⁸⁷.

To sve dovodi u pitanje koncept Kreditnog biroa UBS kao interesne organizacije banaka, da jednostavno ocenjuje da li korisnik kredita uredno izmiruje obaveze po kreditu, te da zavisno od procene stavlja korisnika kredita na „listu neurednih korisnika odobrenih kredita”. Korisnik kredita može doći u situaciju da opasnost

⁸⁰ Pres služba NBS od 3. 8. 2006. g.

⁸¹ Pres služba NBS od 24. 8. 2006.g.

⁸² Pres služba NBS od 27. 2. 2007.g.

⁸³ Čl. 15 ZOO.

⁸⁴ 26-toj zajedničkoj sednici Saveznog suda, republičkih i pokrajinskih vrhovnih sudova i Vrhovnog vojnog suda u Beogradu, stav 4/84 od 30. 10. 1984. g.

⁸⁵ Čl. 313 ZOO.

⁸⁶ U jednom slučaju banka i korisnik kredita su potpisali protokol u kojem su konstatovali da je banka pustila u tečaj korisniku kredita iznos koji ima protivvrednost od 50.000 DEM, da je korisnik kredita otplatio do potpisivanja protokola 300.000 DEM, a da će se *ostatak kredita* reprogramirati pod određenim kreditnim uslovima.

⁸⁷ Presuda Saveznog suda Gzs br. 18/99 od 24. 6. 1999. g. Slično i u presudi Saveznog suda Gzs br. 29/99 od 25. 11. 1999. g. rešenju Saveznog suda Gzs br. 4/99 od 22. 4. 1999. g. rešenje Vrhovnog suda Srbije Prev. 459/99 od 12. 1. 2000. g. presuda Vrhovnog suda Srbije Rev. 2465/2004 od 27. 10. 2004. g., rešenje Vrhovnog suda Srbije Prev. 179/2001 od 4. 4. 2001. g., presuda Vrhovnog suda Srbije Prev. 13/99 od 3. 3. 1999. g., rešenje Vrhovnog suda Srbije Prev. 675/98 od 16. 12. 1998. g., rešenje Vrhovnog suda Srbije Prev. 704/98 od 30. 6. 1999. g., rešenje Vrhovnog suda Srbije Prev. 201/2003 od 11. 2. 2004. g., presuda Vrhovnog suda Srbije Rev. 728/97 od 19. 11. 1997. g., presuda Vrhovnog suda Srbije Rev. 7007/98 od 30. 6. 1999. g., rešenje Vrhovnog suda Srbije 29/00 od 27. 9. 2000. g., presuda Vrhovnog suda Srbije Rev. 256/97 od 17. 6. 1997. g., rešenje Višeg trgovinskog suda Pž. br. 6932/2008 od 12. 2. 2009. g., rešenje Višeg trgovinskog suda Pž. br. 2510/02 od 26. 4. 2002. g., presuda Višeg trgovinskog suda Pž. 6542/2001 od 13. 2. 2002. g., rešenje Višeg trgovinskog suda Pž. 3334/2006 od 26. 10. 2006. g., stav br. 2. Višeg privrednog suda od 18. 11. 1998. g., stav br. 100 Višeg privrednog suda od 28. 6. 1996. g., stav br. 3 Višeg privrednog suda od 18. 11. 1998.

dolaska na „listu neurednih korisnika odobrenih kredita” predstavlja preteću sankciju⁸⁸ za neprihvatanje novih uslova ugovora koje banka može da ponudi.

9. Kritički osvrt na pravni položaj Kreditnog biroa UBS

Osnovni nedostatak pravnog položaja Kreditnog biroa UBS prema važećim propisima je u tome što isti nije utemeljen na Zakonu o bankama i drugom zakonu i to, kako u smislu svog nastanka, tako i u pogledu delatnosti i naziva, te statusnog oblika. Naime, zakonom nije regulisan pravni subjektivitet Kreditnog biroa UBS, njegova delatnost, sam naziv i metodologija rada. Zakon o bankama reguliše mogućnost osnivanja Udruženja banaka radi unapređenja njihove delatnosti, ali uopšte ne reguliše nijedno pitanje koje se odnosi na formiranje i rad Kreditnog biroa UBS.

Po svojoj sadržini, obimu poslovanja, načinu rada, učincima, te ostvarenim prihodima, radi se o posebnoj delatnosti, koja se po Zakonu o klasifikaciji delatnosti i o registru jedinica razvrstavanja⁸⁹ označava kao „ostale poslovne aktivnosti, na drugom mestu nepomenute (šifra 74840)”. Jasno je da se da se ova delatnost ne može obavljati kao sporedna delatnost. To je delatnost koja nije prevashodno samo od značaja za banke, već i za bančine klijente i druga zainteresovana lica, a po našem mišljenju radi se o delatnosti od javnog interesa. Na sajtu Udruženja banaka Srbije u delu oznake Kreditnog biroa navedeno je da se radi o „**nacionalnoj instituciji za praćenje i nadgledanje boniteta građana, bankarskih klijenata**”, a očigledno je da se ne može raditi o nacionalnoj instituciji, jer ista predstavlja samo jednu ugovornu stranu, odn. udruženje banaka. Stvaranje baze podataka i dostava izveštaja o finansijskom bonitetu korisnika bankarskih usluga je od vitalnog značaja ne samo za banke već i za korisnike bankarskih usluga, pa i za sam sistem donošenja odluka na finansijskom tržištu. Stoga, nije legitimno da se ova organizacija nalazi u okviru organizacije udruženja banaka, kao interesne organizacije jedne od ugovornih strana. Udruženje banaka nema neutralni status koji bi omogućavao da objektivno obavlja navedene poslove.

Sadašnji Kreditni biro, kao organizacioni deo Udruženja banaka Srbije može legalno i legitimno da obavlja sve gore navedene poslove isključivo za potrebe članica Udruženja banaka Srbije, ali ne može sastavljati izveštaje o kreditnom bonitetu, kao meritornu evidenciju o kreditnoj sposobnosti, s obzirom da se radi o delatnosti od javnog interesa za sve učesnike na finansijskom tržištu.

Po opštim pravilima statusnog prava, pravna sposobnost organizacionih oblika mora biti regulisana neposredno zakonom. Prema Statutu Kreditni biro UBS nema pravnu sposobnost, odn. nema status pravnog lica, što očigledno nije u skladu sa zakonom, jer Zakon o bankama o tome ništa ne kaže. Po našem mišljenju organizacije koje obavljaju ovu delatnost moraju imati status pravnog lica⁹⁰, a posebno imajući u vidu da obavljanje ove vrste delatnosti isključuje mogućnost obavljanja bilo koje druge delatnosti. Obavljanje druge delatnosti i ostvarivanje prihoda po tom osnovu može dovesti u pitanje objektivnost obavljanja delatnosti kreditnog biroa.

Obavljanje poslova prikupljanja, evidentiranja podataka o kreditnoj sposobnosti i davanje izveštaja o kreditnom bonitetu zahteva pravila posebnog upravnog postupka, primerenog ovoj vrsti delatnosti. Naime,

⁸⁸ Označavanje korisnika kredita kao neurednog korisnika kredita, koji ima docnju sa izmirenjem obaveza praktično ima značaj „crne liste”, jer takav korisnik kredita ne može dobiti kredit kod bilo koje druge banke, i značajno mu je otežano zaključivanje ugovora sa drugim poslovnim partnerima.

⁸⁹ „Službeni list SRJ”, br. 31/96, 34/96, 12/98, 59/98 i 74/99

⁹⁰ U uporednom pravu postoje rešenje da je kreditni biro agencija koju osniva država, ali i slučaj kada ovaj posao obavljaju pravna lica u privatnoj svojini.

funkcija kreditnog biroa podrazumeva da zakonodavac predvidi posebna pravila za postupanje kreditnog biroa prilikom prikupljanja, evidentiranja i izveštavanja o kreditnom bonitetu, a koja bi zajedno sa ostalim opštim pravilima upravnog postupka, činila poseban upravni postupak. Na taj način bi bila regulisana i pravna zaštita u ovoj specifičnoj pravnoj materiji. Nedostatak pravila postupka stvara mogućnost za pravnu nesigurnost i arbitrerno postupanje.

Od načelno dobre ideje da se podaci o kreditnom bonitetu korisnika kredita sakupe na jednom mestu⁹¹, formirana je baza podataka koja je van svake kontrole korisnika kredita. Smatramo da je potrebno izmeniti odredbe Zakona o bankama i posebno regulisati osnivanje Kreditnog biroa kao posebne agencije (pravno lice), kojoj bi bilo povereno javno ovlašćenje da prikuplja i obrađuje podatke o kreditnom bonitetu korisnika kredita i drugih bankarskih usluga. Potvrda o bonitetu izdavalala bi se u smislu ovlašćenja iz Čl. 161. Zakona o opštem upravnom postupku, a lice koje smatra da podaci iz te potvrde ne odgovaraju podacima iz baze podataka imalo bi pravo da traži izmenu potvrde i odlučivanje o tome putem rešenja kao upravnog akta u smislu Čl. 161, st. 5. Zakona o opštem upravnom postupku. Na rad Kreditnog biroa kao posebnog pravnog lica uticaj bi trebalo da imaju kako predstavnici banaka, bilo neposredno, bilo preko Udruženja banaka Srbije, tako i predstavnici korisnika kredita, odn. drugih bankarskih usluga. Za rad takvog Kreditnog biroa morala bi da se utvrdi metodologija unosa podatka, gde bi se iz baze privremeno brisali podaci koji su predmet sudskog spora. U stvaranju baze podataka i obradi istih morali bi da se primene standardi iz Direktive Evropskog parlamenta i Saveta Evrope o zaštiti pojedinaca u vezi sa obradom podataka o ličnosti i slobodnom protoku podataka br. 95/46 od 24. 10. 1995. g. i to kako za fizička lica tako i za pravna lica i preduzetnike.

Dostupnost podataka trećim licima, osim Narodnoj banci Srbije, sudovima i tužilaštvima, Poreskoj upravi za potrebe vršenja njihovih ovlašćenja, morala bi da bude strogo kontrolisana. Deo naknade za davanje izveštaja o kreditnom bonitetu morao bi da se koristi za pokriće troškova rada Kreditnog biroa, a preostali deo naknade morao bi da se koristi za unapređenje transparentnosti uslova poslovanja banaka, obrazovanje i informisanje korisnika bankarskih usluga i za pravnu pomoć korisnicima bankarskih usluga koji nemaju sopstvenih mogućnosti da plate troškove sudske zaštite.

Narodna banka Srbije je dobro predvidela institut prigovora korisnika kredita, ali mišljenja smo da bi kroz izmene Zakona o bankama trebalo predvideti i izričito ovlašćenje NBS ne samo za posredovanje u rešenju spora, već i mogućnost primene mera iz oblasti kontrole rada banaka u slučaju da se očigledno ustanovi da banka krši ugovorne odredbe ili pravila fer bankarske prakse. U uporednom zakonodavstvu postoji institut Bankarskog ombudsmana, koji ima ovlašćenje pre svega da štiti interese korisnika bankarskih usluga, te treba u postupku harmonizacije naših propisa sa propisima EU, raditi i na uvođenju ovog instituta.

Pojam i izuzeci od obaveze čuvanja bankarske tajne su nejasno definisani u Zakonu o bankama, tako da banka suštinski nikada ne može da odgovara za odavanje bankarske tajne. Izmenama Zakona o bankama morala bi da se pojasni definicija bankarske tajne, tako da se pre svega prihvati koncept tajnosti računa iz Čl. 35 Zakona o platnom prometu. Banka bi imala mogućnost da dostavlja podatke

Kreditnom birou u pogledu podatka da li je korisnik kredita (ili druge bankarske usluge) u docnji sa ispunjavanjem ugovorenih uslova, ali bi metodologijom obrade tih podataka pre unosa u bazu podataka trebalo dati mogućnost i korisniku kredita da se izjasni ili stavi primedbu na taj podatak (audiatur et altera pars - neka

⁹¹ Stefano Stopani, predstavnik Svetske banke zadužen za kreditne biroe izjavio je „Kreditni biro UBS je jedinstven projekat u svetskim razmerama”, a Ištvan Lendel, generalni sekretar Udruženja banaka Centralne i Istočne Evrope za kreditni biro je rekao „Uspeh u ovoj oblasti je impresivan i može se porediti sa nemačkim Šufom”, „Bankarstvo”, br. 11/12, 2006, str. 4.

se čuje i druga strana). Kroz metodologiju obrade podataka morali bi da se koriste i kriterijumi ocene likvidnosti koje koristi i NBS i PKS, kao i međunarodni računovodstveni standardi.

Mišljenja smo da se najbrže (i najdelotvornije) promene mogu ostvariti kroz promenu dosadašnje sudske prakse u delu mogućnosti davanja sudske zaštite tužbenim zahtevima za naknadu neimovinske štete zbog netačnih informacija o kreditnoj nesposobnosti i to ne samo fizičkim licima, već i pravnim licima i preduzetnicima. Na taj način bi se najefikasnije pooštrila odgovornost za zloupotrebu podatka iz Kreditnog biroa.

10. Zaključak

U analizi pravnog položaja Kreditnog biroa UBS u odnosu na mogućnost zaštite prava korisnika kredita jasno se ukazuje potreba za zakonskom regulacijom pravnog statusa kreditnog biroa, njegova delatnost u smislu prikupljanja podataka, vođenja evidencija i davanja izveštaja o bonitetu korisnika kredita, kao i promenom postojećih zakonskih propisa i sudske prakse. Dakle promene bi se odnosile na zakonsko definisanje uslova osnivanja i principa rada kreditnog biroa, određivanje izvora podataka, njihovu selekciju i metodološku obradu, formiranje baze podataka, davanje izveštaja, ali i mogućnost efikasnog uvida, kontrole i prigovora od strane korisnika kredita. Posebno se daje značaj izveštaju o bonitetu kao javnoj ispravi i pojačanoj odgovornosti kreditnog biroa za tačnost tih podataka, te sudskoj zaštiti korisnika kredita. Ukazuje se i na značaj jasnijeg definisanja pojma bankarske tajne i izuzetaka od pravila čuvanja bankarske tajne.

Predložene promene usmerene su ka dostizanju evropskih standarda u ovoj oblasti, uz težnju ka maksimiziranju principa objektivnosti i metodološke neutralnosti.

Literatura

- [1] „Bankarstvo” (2006) Beograd, Udruženje banaka i drugih finansijskih organizacija Srbije, br. 11/12
- [2] „Branič” (2004), Beograd, Advokatska komora Srbije, br. 3-4
- [3] Jakšić, A. (2006) *Građansko procesno pravo*, Beograd
- [4] Milkov, D., Prostran, Č., (1998) *Komentar zakona o opštem upravnom postupku*, Beograd, Službeni glasnik
- [5] Milutinović, P., (2007) *Komentar Zakona o platnom prometu*, Valjevo, Centar za izdavaštvo i konsalting „IUSTA”
- [6] Poznić, B., (1976) *Građansko procesno pravo*, Beograd, Savremena administracija
- [7] Poznić, B., Rakić-Vodinešić, V., (2004) *Građansko procesno pravo*, Beograd, Savremena administracija
- [8] Rajević, V., Živanović, M., Momčilović, R., (2001) *Građansko procesno pravo*
- [9] Vukićević, B., (2001) *Pravni rečnik, englesko srpski sa obrascima pravnih akata*, Beograd